

9. ENSENYAMENT TECNICOPROFESSIONAL I SOCIETAT A CATALUNYA (1850-1939) (II). LA PROBLEMÀTICA SUPRAESTRUCTURAL

9.1. ABAST I LIMITACIONS D'AQUESTA PROPOSTA

Com ja apuntàvem, els temes tractats en el capítol anterior no recullen totes les qüestions relacionades amb el lligam entre societat i ensenyament tecnicoprofessional, per la qual cosa completem aquest vincle amb l'estudi d'altres temes que ens poden ajudar a completar la posició dels diferents grups sociopolítics i socioprofessionals respecte a la problemàtica de la formació obrera.

A grans trets, es tracta de veure la incidència directa o indirecta del context general del món de la producció industrial (canvis tecnològics, mercat de treball, relació oferta-demanda, moviment científicopedagògic...) sobre la formació professional. Tots aquests temes resulten difícils de caracteritzar. És molt possible que el títol que hem fet servir no inclogui, ben segur, totes les qüestions, però ens ha semblat que pot resultar prou explicatiu. Altrament, queden molts problemes que es deixen de banda, al marge que els aspectes que estudiem necessitarien un tractament molt més ampli. Tenint en compte, però, les característiques d'aquest llibre, ens fa l'efecte que aquest títol respon suficientment al contingut del capítol.

Les condicions socioeconòmiques i polítiques canviants i, especialment, el desenvolupament gradual de les forces productives, d'una manera directa o indirecta, sempre presents, incideixen en la relació dinàmica que s'estableix entre la formació professional i l'evolució socioeconòmica.

9.2. CANVIS TECNOLÒGICS I FORMACIÓ PROFESSIONAL

9.2.1. INCIDÈNCIA DELS CANVIS TECNOLÒGICS AMB ANTERIORITAT A LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

D'antuvi convé precisar que algunes de les qüestions de les quals ens ocuparem a continuació ja han estat tractades en capítols anteriors, especialment en el capítol 1 i el 4. Abans d'entrar, per tant, en el camp específic d'estudi d'aquest capítol, per tal de completar alguns aspectes, voldríem precisar, a partir de noves dades, tot i que de manera succinta, la relació que s'estableix, al nostre país, entre l'evolució socioeconòmica des de mitjan segle XVIII i una sèrie de qüestions del món del treball; ens referim, de fet, al mercat laboral i al binomi oferta-demanda, aspectes que ja hem estudiat, però sempre val la pena tornar-hi a incidir, atès que les dites relacions gairebé mai no queden prou ben explicitades.

Ja hem avançat que l'existència d'un mercat, més o menys complex, es desenvolupa molt abans de l'època en la qual iniciem aquest estudi, tot i que no podem oblidar que, a partir aproximadament de la segona meitat del segle XVIII, aquest mercat, com a conseqüència dels canvis que tenien lloc a la nostra societat, abraçarà aspectes fins aleshores pràcticament desconeguts. En relació amb aquesta problemàtica, cal recordar que, al marge de l'economia marítima, que havia adquirit un desenvolupament certament important, sobretot durant la baixa edat mitjana, el mercat interior quedava molt limitat per les traves del sistema feudal, que, amb retocs més o menys importants, s'havia perpetuat al llarg del temps.

Contràriament, l'evolució socioeconòmica de la segona meitat del segle XVIII tindrà conseqüències directes sobre el mercat esmentat, el qual veurà l'aparició de nous productes de venda i la possibilitat d'eixamplar el seu radi geogràfic d'acció, amb la qual cosa podrem començar a parlar d'un mercat català en el qual els models d'intercanvi, i el que més endavant es considerarà binomi oferta-demanda, adquiriran una nova dimensió.

A més d'aquesta mutació general que es produeix internament i externament, creiem que caldria tenir en compte, a més, determinats aspectes, alguns de caràcter general i d'altres més específics, els quals resulten molt indicatius dels canvis que es produïen en aquells moments. Heus aquí, a tall d'exemple, alguns d'aquests canvis.

En relació amb qüestions de caràcter general, podríem referir-nos a l'augment demogràfic, que, amb més o menys intensitat, es produeix a tot Catalunya, però que era realment significatiu en les comarques on es generaven canvis

socioeconòmics, i especialment on es començava a viure l'etapa preindustrial que culminarà més endavant amb la industrialització pròpiament dita.³⁴²

Com a casos més específics, tenim la incidència d'una renovació de mètodes i d'utilatge, que dona els seus primers passos en el món tècnic en el terreny eminentment pràctic, però no pas rutinari, que quedava reflectit en l'interès per conèixer i donar a conèixer nous oficis, però que no trigarà a manifestar-se en el terreny de la reflexió teòrica; en aquest sentit, com ja hem pogut veure en els primers capítols, hi tindrà un paper important la Junta de Comerç, sense oblidar, però, les noves acadèmies com la de Medicina i la de Ciències Naturals i Arts, especialment la darrera en el cas que en ocupa.

Aquesta reflexió, considerada globalment i en qüestions específiques, com és ara la millora de la producció agrícola o industrial, adquireix una rellevància notable, però a nosaltres ens interessa primordialment per dues qüestions:

— D'una banda, les discussions que s'entaulen sobre la nova estructura industrial; hom parla de la necessitat de superar, especialment en l'àmbit intern, la idea que el treball no ha d'estar pensat únicament per a un consum immediat, sinó fonamentalment per a la venda. Recordem que, pel que fa a les relacions exteriors, aquesta concepció ja era força corrent.

— De l'altra, es començarà a establir, especialment en diverses especialitats de la mecànica, una relació entre l'activitat pràctica i la reflexió teòrica, que, en més d'un cas, donarà bons resultats.

Tot i haver-ne parlat a bastament, tornarem a insistir en l'impacte directe i indirecte de la Il·lustració, especialment del grup que encapçalava l'anomenat *despotismo ilustrado*, i en la seva actitud quasi iconoclasta envers l'organització gremial tradicional. Ja hem indicat, d'altra banda, les diferències que s'observen en el cas català, en el qual la ductilitat d'adaptació d'aquestes organitzacions era molt superior a la dels grups castellans, per exemple, que eren el punt de mira dels dirigents de la monarquia espanyola.³⁴³

Malgrat aquesta major capacitat d'adaptació dels gremis catalans, especialment de diversos agremiats a títol individual, l'organització com a grup no va ser, en general, prou capaç, com ja havíem apuntat, de satisfer les necessitats generades per la nova estructura productiva. Pensem, si més no, en l'obertura envers Europa i en tot el que això significava, primordialment en tot el que fa referència a noves professions i noves tècniques de treball desconegudes fins aleshores a les nostres latituds.

342. La informació sobre els canvis demogràfics, fins i tot locals i comarcals, és molt extensa.

343. En relació amb aquesta problemàtica, consulteu Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya: 1760-1840*.

L'obrador, ja ho dèiem, no podia competir, a mig i llarg termini, amb la manufactura; altrament, no hem d'oblidar que, a través de la nova estructura, s'estableixen noves formes de producció que incidiran en l'estructura familiar, que, d'una manera o una altra, es veia implicada en el nou entramat productiu. A les ciutats industrials, homes, dones, joves... entraran a treballar en els nous centres de producció, però ens trobem, a més, que hi ha dones, que, generalment, des de la pròpia llar, en comptes de treballar per al consum propi, passen a satisfer encàrrecs de les noves manufactures, la qual cosa significa l'inici del final del sistema de producció tradicional.

Finalment, en aquest preàmbul introductori, recordarem —ja ens hi havíem referit anteriorment— l'evolució del binomi oferta-demanda, que presenta diverses formes i limitacions en el seu pas de l'etapa preindustrial a les diverses fases que presenta la industrialització a Catalunya.³⁴⁴

Com ja hem apuntat en un altre moment, el concepte de formació técnico-professional ha evolucionat a mesura que avançava la industrialització; en un primer moment, la formació tècnica i la formació professional tenen molts punts en comú, almenys fins a mitjan segle XIX.³⁴⁵ Aquestes diferències s'accentuen, d'aleshores ençà, amb la qual cosa se'ns anirà configurant un ensenyament tècnic mitjà i superior i una formació professional totalment diferenciats, amb el benentès que és precisament aquesta darrera a la qual hem dedicat, fonamentalment, la nostra recerca.

Al marge dels problemes que planteja l'establiment de les primeres fàbriques accionades per la màquina de vapor,³⁴⁶ amb la industrialització, malgrat el poc interès dels industrials per la formació professional en una primera etapa, s'acabarà establint, des de finals del segle XIX, una nova relació entre el mercat de treball i la formació professional que esdevindrà més diàfana, com a mínim pel que fa a determinades indústries, nova situació que influenciarà també el binomi oferta-demanda.

344. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, «Cambios de mentalidad y educación en la sociedad urbana catalana en la primera mitad del siglo XIX», a *La Revolución Francesa y su influencia en la educación en España*, p. 325-354.

345. Per comprendre aquesta qüestió, vegeu Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*.

346. Els episodis de la crema de convents i la crema de fàbriques el 1835 i el problema de les selfactines uns anys més tard retardaren la generalització de la industrialització, que no es produirà d'una manera sostinguda fins a ben entrada la dècada dels quaranta del segle XIX. Respecte al poc interès dels industrials envers la formació professional fins a ben entrat el segle XIX, podeu veure Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, epíleg, p. 291-307.

Només cal recordar el que aprenien els operaris o contramestres futurs en els tallers o les fàbriques. És ben evident que la formació que oferien les escoles d'arts i oficis o centres equivalents, o els propis centres de producció, era determinada, potser molt més que en el cas dels tècnics mitjans i superiors, per la realitat que es vivia a les fàbriques. Hi havia, doncs, una certa relació entre l'oferta dels diferents tipus de centres i la demanda del món industrial, aspecte que s'intentarà racionalitzar, com veurem.³⁴⁷

Recordem que una de les diferències essencials entre els professionals que lluitaren per la creació de l'Escola Industrial de Barcelona i el professorat tradicional de les escoles tecnicoprofessionals, o més concretament els dirigents del període de la dictadura de Primo de Rivera, pel que fa als plans d'estudi, era que en el primer cas, hom pretenia adaptar els programes a la demanda del mercat de treball i en el segon s'oferia als estudiants uns programes, generalment preestablerts, relacionats o no amb les demandes, d'acord amb les concepcions de l'ensenyament tecnicoficial de l'Estat espanyol.³⁴⁸

En relació amb aquesta qüestió, no podem oblidar —hi tornarem a insistir més endavant— els esforços de l'Institut d'Orientació Professional i els organismes que el van precedir, els quals van exercir un paper essencial en la contractació laboral i en l'estudi del mercat de treball, i fins i tot van oferir pautes per conèixer la situació econòmica del país.³⁴⁹

Ja hem manifestat, en més d'una ocasió, que en l'etapa preindustrial i en la primera època de la industrialització, la formació professional havia estat, generalment, rutinària,³⁵⁰ al marge quasi sempre dels canvis tecnològics que s'estaven produint, malgrat que a partir de finals del segle XIX, s'observen noves perspectives d'aquesta problemàtica; recordem, sobretot, en l'àmbit polític català, la Revolució de Setembre de 1868, i en el terreny de la tècnica, l'Exposició Universal de 1888.

Tant si es vol com si no, a pesar que en el cas de la industrialització catalana la necessària renovació de l'utillatge es va quedar a mig camí, els canvis foren

347. Sobre els intents de configurar un binomi oferta-demanda durant aquests anys, en parlem més endavant, en estudiar les institucions que precediren l'establiment de l'Institut d'Orientació Professional i la trajectòria d'aquest Institut.

348. Cf. Alexandre GALÍ i COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, p. 188. Sobre aquesta problemàtica en el període primoriverista, cf. p. 92-106, 182-192.

349. Cf. Conrad VILANOU *et al.*, «De la fisiologia a la psicotècnica. Emili Mira i la constitució de la psicopedagogia com a disciplina científica», a *Emili Mira: Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*, Universitat de Barcelona, Facultat de Pedagogia, 1998, 165 p.

350. Si pensem en els baixos percentatges d'escolarització a les barriades obreres, hem d'arribar a la conclusió que la formació era rutinària, fet prou conegut per tot tipus de referències.

prou remarcables i incidiren, amb més o menys intensitat, en la necessitat de formació de mà d'obra qualificada, fet que, a partir més o menys d'aquesta època, inclourà, com ja hem dit en alguns casos, la formació de capatassos i operaris.³⁵¹ En l'apartat de la modernització industrial es barregen dues qüestions:

— Els avenços tecnològics que es produeixen sobretot des de mitjan segle XIX, especialment a partir dels anys vuitanta del segle XIX.

— Amb una relació més o menys directa amb la qüestió anterior, aquests canvis determinen que la indústria de transformació, la metal·lúrgica, la química i algunes altres comencin a competir amb la indústria tèxtil fins aleshores l'única indústria d'una certa importància a Catalunya.³⁵²

Altrament, aquesta diversificació s'eixampla a causa de l'entrada de capital internacional a Catalunya, conseqüència de l'inici de la lluita pel mercat mundial entre les grans potències europees, a les quals s'afegiran els Estats Units a mesura que avanci el segle XX. L'entrada d'aquest capital comportarà un canvi important en l'oferta de productes de la indústria catalana; dels nous tipus d'indústria recordarem l'automobilística, la producció d'energia hidroelèctrica, a més de la modernització de la indústria tèxtil i l'aparició de la indústria del gènere de punt. Més endavant també hi haurà canvis remarcables a la indústria alimentària.³⁵³

La majoria de canvis tecnològics tenien més incidència en la mà d'obra altament qualificada, tècnics superiors i mitjans, però aquesta nova situació requeria també un nou tipus de formació professional. Apareixien nous oficis, d'una manera especial en el ram de les indústries mecànica i elèctrica, els obrers de les quals rebien inicialment formació *in situ*, però ben aviat es va veure que calia, a més, que s'apreguessin les noves tècniques als centres de formació professional, que canviaren substancialment la seva oferta quantitativa i qualitativa.³⁵⁴ Finalment,

351. A tall d'exemple es podria parlar de l'evolució de les escoles professionals de Gràcia i Sant Martí de Provençals, creades el 1890 i el 1892, respectivament. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals: 1890-1990*, p. 80-102.

352. Tot això es produeix enmig de molts fracassos i contradiccions. Cf., a tall d'exemple, Jordi NADAL, *Moler, tejer y fundir: Estudios de historia industrial*, Barcelona, Ariel, octubre 1992, p. 142-154.

353. Entre les empreses amb capital estranger que s'instal·len a Catalunya a finals del segle XIX i principis del segle XX, recordarem: Solvay, 1863; Crèdit Lyonnais, 1888; Fabra i Coats, 1903; Hispano Suïssa, 1904; Siemens, 1910; Barcelona Traction, Light and Power; Surera Internacional, 1912; Osram, 1914; Suro Armstrong, 1916; Pirelli, 1917; Fiat Hispànica, 1919; Ford Motor Ibèrica, 1920; Nestlé, 1920; Martini Rossi, 1920; Ciba, 1921, i Philips Ibèrica, 1926. Cf. Joan ROCA I ALBERT, *L'organització de l'espai a Catalunya*, 2a ed., ICE, Universitat Autònoma, 1987, 312 p.

354. Hi ha molta informació i bibliografia sobre els canvis que s'operen en aquest terreny a partir de 1880, aproximadament.

ens farem ressò dels fenòmens més o menys permanents, sobretot l'escassa importància atorgada pel conjunt de la societat catalana a la formació tècnica i professional, d'una manera especial a l'ensenyament que podríem considerar més o menys reglat, com ja havíem dit.

9.2.2. ELS CANVIS TECNOLÒGICS I D'ORGANITZACIÓ DE LA PRODUCCIÓ AL SEGLE XX

Al marge del que s'ha indicat, no hem d'oblidar l'impacte que produeix, en el conjunt de la indústria, sobretot la mecànica, l'aparició del taylorisme als Estats Units, a finals del segle XIX, aspecte que incidia d'una manera especial en les cadenes de producció i, lògicament, en la nova situació sociolaboral dels capassos i dels operaris.

Aquestes noves propostes originaran, fins i tot a Catalunya, que alguns sectors del capitalisme industrial comencessin a interessar-se per l'organització científica del treball com una manera d'augmentar la productivitat³⁵⁵ i per la psicotècnica, de la qual parlarem més endavant, incidint en la seva vessant d'afavorir l'estabilitat social. Del taylorisme es va començar a parlar a finals de la primera dècada del segle passat; les primeres notícies són, segons sembla, de 1909, data a partir de la qual alguns empresaris s'hi mostraren interessats. El cas més emblemàtic fou el de L. Leprevost, enginyer director d'una de les grans fundicions d'acer de Barcelona, el qual parlava amb gran admiració de les teories del *The Principles of Scientific Management*.³⁵⁶

Tot i que estem parlant de sectors minoritaris, les noves idees tingueren un cert ressò a Catalunya, malgrat l'oposició del moviment obrer, a causa sobretot de les seves concepcions quasi exclusivament mecàniques. A casa nostra, però, la idea de les cadenes de producció en sèrie no passà de l'anàlisi teòrica. Malgrat tot, el taylorisme no va trigar a difondre's, entre 1914 i 1916, a través d'exposicions i síntesis, de comentaris crítics, i a partir de 1918, a través de la traducció d'obres de Taylor.

La sensibilitat que existia a Catalunya en relació amb l'organització científica del treball es manifestà en la teoria en els articles que va publicar Valentí

355. Basat en les idees de Frederic W. Taylor, es tracta d'un sistema d'organització del treball que estudia els processos de treball, cronometrant els temps d'execució i oferint incentius a la productivitat, sistema que portarà a les cadenes en sèrie.

356. Tot i que abans de la publicació d'aquesta obra es coneixien a Europa el principis del taylorisme, les necessitats creades per la Primera Guerra Mundial n'acceleraren la difusió, així com les crítiques sobre la fatiga física i moral.

Camps el 1914 i en els de Tallada, en el *Butlletí del Museu Social*, així com en les primeres traduccions de l'obra de Taylor, en les crítiques al sistema, a càrrec de Cebrià de Montoliu, el 1916, en la seva obra *El sistema Taylor y su crítica*,³⁵⁷ i més endavant en les precisions de Josep Mallart, que contraposava la visió d'un enginyer enfront a la d'un pedagog.³⁵⁸ Com a colofó ens referirem a l'obra de Josep M. Tallada *L'organització científica de la indústria*, publicada el 1922, on resumia el problema des d'un punt de vista totalitzador que intentava incloure els dos aspectes de la qüestió: l'home i la màquina.³⁵⁹

També arribarà el moment d'aplicar el taylorisme, d'una manera més o menys completa, en algunes indústries de Catalunya, entre els anys 1915 i 1920.³⁶⁰ Els industrials, malgrat les contradiccions politicosocials i els possibles enfrontaments amb els sindicats, acceptaven, en bona part, els plantejaments tayloristes, que eren considerats des de la vessant de la racionalització.

En realitat, l'orientació professional pren carta de naturalització arreu del món, com un dels components de l'organització científica del treball; fins i tot al nostre país, hom arribarà a plantejar la creació d'una oficina d'orientació sobre la problemàtica de l'organització científica del treball, aspecte que tractarem en un dels propers paràgrafs.

Hom observava, amb molt menys esperit crític, especialment des del punt de vista català, el fenomen de la revisió del taylorisme, sobretot des del moment que fou replantejat per l'aplicació de la psicologia a les relacions industrials, a càrrec d'Elton Mayo, a partir de 1930, aplicació que tendia a cercar la integració del treballador a l'empresa, una concepció que quadrava amb les idees d'alguns sectors de l'empresariat català.

Els nous plantejaments de la divisió del treball i la nova organització de la indústria acceleraven la interiorització de la crisi de l'aprenentatge, si més no a causa de la desaparició de moltes professions tradicionals, la qual cosa portava a una nova concepció de l'aprenentatge, així com a la revalorització de les noves professions que aniran sorgint.

357. Es tracta d'una excel·lent introducció al taylorisme i d'una crítica basada en la repressió física i psicològica que podia representar l'organització científica del treball.

358. Tallada, que juntament amb Montoliu fou un dels introductors del taylorisme, havia publicat, ja el 1915, «La productivitat de la mà d'obra» al *Butlletí del Museu Social*.

359. Cf. *El factor humano en la organización del trabajo*, Madrid, 1923.

360. Entre les indústries que, a la segona dècada del segle XX, aplicaren, en major o menor grau, el taylorisme, recordarem Pere Reig i Fill, dedicada a la construcció de mobles i decoració; Viuda Moya, una fàbrica de caixes de cartró i articles de reclam, i A. Elizalde, fàbrica d'automòbils.

Davant d'aquests fets cal preguntar-se: Aquests mals —la producció en sèrie— ¿són una senzilla repercussió dels mètodes moderns de treball contra la qual no sigui possible reaccionar restaurant la institució de l'aprenentatge, per haver esdevingut aquest inútil per suprimir a la màquina tot valor de formació professional?

La suposició que la màquina faci inútil la formació professional és del tot errònia. Com més perfeccionada sigui la màquina, més necessari és que sigui hàbil l'obrer que la maneja.

Així, doncs, els mètodes moderns de treball no suprimeixen la valor professional: tot el que poden fer és canviar la formació professional d'acord amb el major ús de les màquines-eines, però sense destruir la valor inclús de la formació manual. En el que més han influït és a dificultar la formació professional dels obrers a què abans la mateixa indústria proveïa. Per això avui creix l'interès de les escoles professionals i dels tallers d'aprenentatge, que, en prova del que acabem de dir, són els mateixos directors de grans indústries els que els institueixen al costat de llurs tallers de producció, o bé per a la formació de nous operaris els fan passar una temporada pràcticament igual a la durada de l'aprenentatge per tots els tallers. Alhora se'ls instrueix en aquests establiments en disciplines teòriques de valor tècnic, així com moralment i cívicament.³⁶¹

Hi ha molts altres aspectes relacionats amb els canvis tecnològics i el seu impacte en el món industrial, però que no tenen massa vinculació, almenys directa, amb la formació professional. Se'ns acudeix, a tall d'exemple, la qüestió de la innovació tecnològica, que, en el període que estudiem, queda explicitada en el nombre de patents industrials, les quals van tenir al Principat més incidència del que hom, generalment, creu.³⁶²

9.3. L'ORIENTACIÓ PROFESSIONAL

L'evolució de la psicologia al llarg de la segona meitat del segle XIX va permetre que, a principis del segle XX, es comencés a desenvolupar la psicometria per valorar la intel·ligència i les aptituds individuals, fet que facilità l'aplicació

361. Cf. AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Institucions d'ensenyament tècnic primari*, p. 72-73.

362. En relació amb les patents, podeu veure Patricio SAÍZ GONZÁLEZ, «Patents i innovació tecnològica al segle XIX»; José Maria ORTIZ VILLAJOS, «Patents i innovació tecnològica a Catalunya 1882-1935», a *Tècnics i tecnologia en el desenvolupament de la Catalunya contemporània*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000, p. 27-41.

d'aquests coneixements a la psicologia industrial i, indirectament, a l'orientació professional, perquè els treballadors escollissin l'ofici més adequat.³⁶³

L'estudi de l'orientació professional, al qual dediquem aquest apartat, presentava dues vessants que poden considerar-se complementàries, atès que podia interessar, més o menys segons els casos, els dos sectors de la producció, els obrers i els empresaris.

a) Per una banda, l'aplicació al món del treball de les descobertes de la psicologia facilitava als interessats, almenys teòricament, eines per a una bona elecció de la professió que havien d'exercir en el món del treball.

b) Per l'altra, els empresaris, si comptaven amb personal amb aptituds per exercir la seva feina, podien millorar el rendiment de l'empresa i a la vegada, com ja hem indicat en més d'una ocasió, es podia donar un sentit completament nou a les relacions entre el capital i el treball.

Així, per tant, com a simbiosi de les necessitats d'ambdós grups, es tractava que els industrials poguessin comptar amb treballadors preparats i que els obrers coneguessin el treball més adequat a les seves aptituds manuals i intel·lectuals, per la qual cosa es requeria la intervenció de diversos professionals: estadistes, sociòlegs, metges, psicòlegs, antropòmetres. Amb tot, a l'hora de la veritat, les coses eren força més complexes.

A aquesta problemàtica, primer dirigida específicament a l'orientació professional, s'hi afegirà la qüestió de la selecció professional, amb el benentès que aquesta selecció interessava preferentment els empresaris.³⁶⁴

Malgrat que continuen existint diverses mancances en aquest terreny, l'extensa bibliografia referent a aquesta qüestió, tant pel que fa a la seva evolució a Catalunya com a la resta de l'Estat, fa que remetem el lector, en més d'una ocasió, a la bibliografia, que ens servirà de base, com hem fet amb altres qüestions, per elaborar una mena de síntesi, on remarcuem, simplement, els trets més característics de l'aplicació d'aquesta especialitat al Principat.

Ja hem pogut veure en més d'un treball l'interès d'alguns sectors influents del país envers la formació professional i també pel coneixement de la realitat social, premissa bàsica per iniciar una organització del treball moderna, la qual constituïa, d'acord amb el pensament d'aquests sectors, un dels puntals de la regeneració nacional, moral i social del país.

363. En aquest terreny el fet més significatiu d'aquests anys fou, el 1905, l'elaboració, per part d'Alfred Binet i Théodore Simon, d'una escala que expressava l'edat mental i el coeficient intel·lectual, el primer test mental aplicat als establiments docents del moviment de l'Escola Nova.

364. Aquest tema el tractava José GERMAIN, «La orientación y selección profesional», *Revista de Pedagogía* (Madrid: Instituto Psicotécnico de Madrid), any x (gener 1931), p. 25-31.

Fruit de l'interès envers la moderna organització del treball, a la qual ja ens hem referit, hom va crear, entre 1907 i 1917, una sèrie d'organismes, generalment vinculats a les institucions polítiques catalanes de l'època, en els quals, sota la direcció de la burgesia liberal, trobarem polítics de diverses tendències, des de la Lliga al Partit Radical sense oblidar el nacionalisme republicà.

L'any 1907, a partir d'una proposta que va fer l'advocat i sociòleg Ramon Albó a l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, es començà a parlar de la creació d'un nou organisme, el Museu Social, el qual es materialitzaria l'any següent. Albó, seguidor de les doctrines de Le Play, partidari d'una societat basada en el respecte al decàleg, a la tradició i als costums establerts, propugnava, a través de la revista *Aurora Social* (1907-1908), un sindicalisme catòlic seguint un corrent que arrenca, a l'Estat espanyol, de l'impacte de la Revolució de Setembre de 1868 i que troba la seva màxima expressió en el pontificat de Lleó XIII.

La incidència de la nova conjuntura a Catalunya, almenys pel que fa als sectors més conscients del camp catòlic, queda molt ben definida en el paràgraf següent:

L'acceptació del món modern, la necessària regeneració religiosa de la societat, l'esforç de mobilització constant del catolicisme, la presència directa de l'Església en sectors, com els obrers, per exemple, on mai havia entrat.³⁶⁵

Amb aquest Museu, que començà a funcionar el 1909, sota la direcció de Josep M. Tallada i Paulí, enginyer industrial i advocat,³⁶⁶ hom es proposava estimular i fomentar qualsevol iniciativa a favor de la classe obrera i donar a conèixer una sèrie de paràmetres socioestadístics a través de l'establiment d'una Secció d'Estadística que, a partir de 1913, publicaria un *Anuari d'Estadística Social de Catalunya*, que es proposava estudiar:

a) La situació del mercat de treball, la distribució de la població obrera per indústries, la situació laboral al camp i a les grans ciutats, l'abast i el contingut de les vagues a Catalunya, el treball de la dona, l'atur forçós...

b) Les condicions de vida dels obrers, la importància del treball a domicili, especialment de les dones, els índexs mensuals del cost de la vida a la ciutat

365. Jordi FIGUEROLA I GARRETA, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, p. 708.

366. Josep M. Tallada (Barcelona, 1884-1946) fou un dels economistes més prestigiosos del nostre país; defensava el liberalisme heterodox que incorporés alguns aspectes del socialisme. Diputat de la Lliga Regionalista el 1932, col·laborà amb el govern de Burgos. Consulteu, a més, notes 358 i 359.

de Barcelona amb quadres sobre preus a l'engròs, la relació entre la renda i el lloguer dels habitatges, el preu de les subsistències, la importància de l'associacionisme obrer, les assegurances...

Finalment, es creava la Secció d'Informació, anomenada *Secretariat Popular*, pensada per oferir assistència tècnica a tots aquells que ho sol·licitessin, sense oblidar les relacions que s'establien amb institucions estrangeres de la mateixa tendència. De l'establiment del Museu Social, se'n derivà, el 1912, el naixement d'una Borsa de Treball. Aquest organisme tenia com a missió principal combatre l'atur forçós, satisfent gratuïtament les ofertes i demandes dels patrons, obrers, empleats..., d'ambdós sexes, i facilitant la col·locació amb les mínimes molèsties possibles.

Aquesta no era pas la seva única funció, ja que en tenia d'altres: classificacions professionals i estadístiques, elements indispensables per estudiar el mercat de treball, i el coneixement de la situació econòmica del país. Entre els anys 1912 i 1915 va rebre cinc mil demandes anuals de treball, un 40 % de les quals, aproximadament, va satisfer.³⁶⁷

Altrament, el 1914, aprofitant que el Secretariat Popular es trobava completament desbordat, es va fundar el Secretariat d'Aprenentatge, que sota la protecció de la Mancomunitat, s'organitzà d'acord amb les pautes que seguia el centre de Bèlgica, considerat un dels més avançats de l'Europa d'aquell temps, el qual va assumir, a través de la coordinació dels centres ja existents, les seves funcions i les va ampliar en alguns aspectes.

Les limitacions d'aquest Secretariat van originar que el 30 de novembre de 1917 es decidís transformar-lo, per la qual cosa es va encarregar a Josep Ruiz i Castellà³⁶⁸ que redactés un projecte per a una nova entitat, que fou aprovada l'any següent. En realitat, es tractava de fer efectiva la nova corporació, que rebia el nom de *Institut d'Orientació Professional* (IOP), per la qual cosa es publicaren cent mil exemplars d'un fullet on s'explicava el projecte de funcionament i les directrius concretes de posada en marxa, assumint la història de les institucions que havien precedit aquest Institut. Constava de diverses seccions:

— La d'informació, que donava a conèixer el Secretariat i intentava obtenir el màxim d'informació possible de l'individu que calia orientar.

367. Cf. DIPUTACIÓ DE BARCELONA, *Guia de les institucions científiques i d'ensenyança*, Barcelona, Publicacions del Consell de Pedagogia, 1916.

368. L'advocat Josep Ruiz i Castellà havia estat becat per la Diputació de Barcelona, el 1909, per anar a estudiar a l'estranger les institucions d'orientació professional. Va exercir un paper destacat en l'Institut d'Orientació Professional, del qual més endavant fou director, i al Segon Congrés Internacional de Psicotècnia celebrat a Barcelona el 1921.

— La medicoantropomètrica, que detectava les capacitats i incapacitats físiques per portar a terme una tasca determinada.

— La psicomètrica, que estudiava les aptituds psíquiques i mentals i determinava les aptituds globals del subjecte, i donava una orientació general sobre el grup d'oficis que més s'adaptaven a cada persona.

No es tractava simplement d'un canvi tecnicorganitzatiu, sinó que el nou Institut partia d'una altra filosofia social. Fins aleshores, el Secretariat havia rebut la seva orientació del catolicisme social, com ja heu pogut veure.³⁶⁹ El nou IOP estarà més vinculat al taylorisme, al qual ens referíem no fa gaire; la nova actitud quedarà reflectida en la progressiva pèrdua d'influència del director del Secretariat Cebrià de Montoliu, molt crític, com ja hem dit, amb les noves concepcions sobre organització científica del treball.³⁷⁰

Tornant novament a l'IOP, els inicis foren més aviat vacil·lants; no ens ha d'estranyar, doncs, que el director sol·licités finalment l'ajut de l'Ajuntament de Barcelona. Fou precisament Manuel Ainaud, personatge clau de la política educativa de l'Ajuntament de Barcelona en aquells anys, com ja se sap de sobres, que va intervenir per tal de reordenar aquest centre, que sota el nom ja indicat de *Institut d'Orientació Professional*, es va establir el 20 de setembre de 1918 i començava la seva activitat l'any següent, al carrer de Sant Honorat, número 5, principal, de Barcelona.

L'Institut estava regit per una Junta de govern i un consell tècnic format per Manuel Ainaud, Francesca Bonnemaïson, Josep M. Tallada, Ferran Tarragó i Josep Ruiz i Castellà; fou constituït en servei públic, vinculat a la formació professional, per orientar els individus d'acord amb les seves característiques i aptituds. Aquesta institució, seguint els passos del Secretariat d'Aprenentatge, constava de cinc departaments: Servei d'Informació, del qual depenien les publicacions *Butlletí*, *Anuari*, *Memòries...*; secretaria; Servei d'Estadística; laboratori mèdic i antropomètric; laboratori psicomètric, i biblioteca.

El Servei d'Estadística disposava d'un cens de la població en edat d'apren-

369. Caldria estudiar les implicacions socioideològiques, perquè la personalitat, la formació i les concepcions socioideològiques de personatges com Ramon Albó, Josep M. Tallada, Cebrià de Montoliu i Josep Ruiz i Castellà diferien en més d'un aspecte.

370. Cebrià de Montoliu (Ciutat de Mallorca, 1873 – EUA, 1923), urbanista i advocat, introductor del pensament urbanista anglosaxó de finals del segle XIX. Bibliotecari del Museu Social, 1908; promotor i secretari de l'associació cívica Ciutat Jardí, 1912, i de la revista *Civitas*, 1911-1919, òrgan d'expressió de l'associació esmentada que preconitzava la descentralització de Barcelona i la reintegració del treball humà en la natura. Davant de l'escassa influència de les seves propostes marxà als Estats Units el 1920. Consulteu, també, les notes 357 i 358. Pel que fa a l'àmbit educatiu, havia estat president de la Institució Horaciana d'Ensenyança.

dre un ofici, així com també de les necessitats de mà d'obra de les empreses, i estava dirigit per Agustí Granada; els laboratoris antropomètric i psicomètric estaven sota la direcció dels doctors Lluís Trias de Bes i Emili Mira, respectivament, que va tenir una funció fonamental, com veurem tot seguit;³⁷¹ finalment, el Servei d'Informació era a càrrec de Josep Barbey.

La importància que va adquirir aquest centre la corroboren els intercanvis internacionals; els membres de l'Institut col·laboraren en la consolidació dels congressos internacionals de psicotècnia, com veurem en el seu moment. D'altra banda, visitaren l'Institut psicòlegs i pedagogs de fama mundial, com és ara Pieron, Claparède, Bovet, Vasconcelos, Myers...

El testimoni de Josep Mallart³⁷² que us oferim a continuació, referent a aquesta qüestió, és força representatiu i ens dóna a entendre el prestigi que va adquirir el centre.

Es la institución de Orientación Profesional más completa de la que tengo noticia, sin duda la mejor de Europa. Aquí se atiende a los factores sociales como a los psicológicos y fisiológicos del problema. Hemos de tener aquí la II Conferencia de Psicotecnía.³⁷³

En aquesta Conferència, igual que en la primera, de la qual parlarem en el moment oportú, hom tornava a insistir en la necessitat de vincular l'ensenyament tradicional amb l'orientació professional. Ruiz i Castellà i Otto Lipmann, tot i que creien que les escoles per si soles no podien portar el pes total de l'orientació professional, estaven convençuts que podien fer una funció prou important.

Un altre aspecte que es va plantejar són les fórmules per portar a terme l'orientació professional, si s'havia de tractar d'una sola anàlisi psicològica o s'havien de realitzar diversos exàmens. És per això que es va aprovar, a proposta del doctor Mira, la resolució següent:

371. Respecte a la participació d'Emili Mira a l'Institut d'Orientació Professional, podeu veure Conrad VILANOU *et al.*, *Emili Mira: Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*, especialment els treballs de Josep González-Agàpito, M. Lluïsa Rodríguez Moreno i Conrad Vilanou.

372. Hi ha una àmplia bibliografia sobre la vida i l'obra de Josep Mallart; recomanem el llibre que li ha dedicat recentment Rosa M. MORET GUILLAMET, *Josep Mallart Cutó, un precursor de la psicopedagogia*, Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 2003.

373. Cf. Josep MALLART I CUTÓ, «Cincuentenario del originariamente llamado Instituto de Selección Profesional», RPGA, XXIX -131, 1974, p. 942-957. En un mateix sentit, es manifestava Claparède quan el visità el 1920. Cf. J. A. BENAVENT, *Orígenes y desarrollo de la orientación psicopedagógica en España: Desde sus orígenes hasta 1939*, València, Promolibro, 1996, 91 p.

La orientación profesional reclama la colaboración de la escuela con tal de observar a través de pruebas seriadas, aptitudes, inclinaciones, cualidades i defectos, cosa que resulta imposible darse cuenta con un solo examen.³⁷⁴

En realitat, Emili Mira era totalment favorable a la participació de l'escola en l'orientació professional, en el sentit que el mestre no solament ha d'observar sinó que també pot experimentar, sempre, però, sota la vigilància i el control dels experts. A més, va tenir un paper decisiu en l'elaboració de fitxes psicopedagògiques, tal com s'havia preconitzat al Congrés de 1920.³⁷⁵

En aquestes discussions no participaven únicament els especialistes en el terreny de l'orientació professional, sinó també alguns mestres en exercici, com és el cas de Félix Martí Alpera,³⁷⁶ regent —l'equivalent a director— en aquell moment de l'escola primària, annexa a l'Escola Normal masculina de Barcelona.

De moment no desinteressar-se, no inhibir-se i donar-se compte que la seva intervenció en l'elecció d'ofici és com el darrer i positiu benefici que pugui procurar al noi en el terme de la seva vida escolar. A ella pot aportar el mestre el seu coneixement del nen, obtenint no amb un examen superficial o amb la ràpida aplicació de tal o qual test, sinó amb la perllongada convivència amb el nen i la seva assistència al despertar i a l'evolució de les seves facultats.³⁷⁷

Al marge de les qüestions que tenen una relació directa amb l'orientació professional, Emili Mira es preocupava d'establir contactes amb els altres grups implicats, és a dir, els industrials i els dirigents d'indústria, enginyers, tècnics, encarregats, capatassos..., així com també amb els psicòlegs. Es va establir una estreta col·laboració amb aquests professionals, fruit de la qual s'estudiaren divuit tipus de treball, amb diverses professions cada tipus, la qual cosa comportava una catalogació d'uns quatre-cents oficis i carreres.³⁷⁸

374. Cf. Emili MIRA, «La Segunda Conferencia Internacional de Psicotécnica, aplicada a la orientación profesional», *Archivos Neurológicos*, vol. II, IV (1921), p. 430-432.

375. Respecte a les fitxes de l'Institut d'Orientació Professional, vegeu M. Lluïsa RODRÍGUEZ MORENO, *Fonaments i perspectives de l'orientació professional a Catalunya*, Barcelona, Laertes, 1987, i altres treballs de la mateixa autora.

376. Sobre la personalitat d'aquest mestre i respecte a la seva presència a la Normal de Barcelona, podeu consultar *Félix Martí Alpera (1875-1946): La seva contribució a l'escola pública en motiu del seu homenatge*, Barcelona, 1979; Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'Escola Normal de Barcelona: 1845-1972*.

377. Cf. Félix MARTÍ ALPERA, «L'Escola i l'elecció d'ofici», *Annals de l'Institut d'Orientació Professional*, núm. 5 (juny 1922), p. 16-31.

378. Cf. Emili MIRA, «Orientación profesional y psicología», a *Reeducación profesional: Memorias del Instituto de Reeducación Profesional de Inválidos del Trabajo*, núm. 4, Madrid, 1927, p. 21-32.

Amb el cop d'Estat de Primo de Rivera, l'Institut s'hagué d'adaptar a la nova situació, la qual cosa pressuposava castellanització i canvi de nom: a partir d'aquest moment es dirà *Instituto Psicotécnico*. Desapareguda a principis de 1925 la Mancomunitat, es va traslladar a l'edifici de la Universitat Industrial, a causa de la crisi econòmica i la manca de mitjans. Així, doncs, l'IOP quedaria reduït a una Oficina d'Orientació Professional sense un pressupost propi, ja que quedava integrat al de l'Escola del Treball. Arran d'aquest trasllat, l'IOP va perdre la seva independència inicial i passà a constituir un apèndix de l'Escola del Treball, amb la qual cosa a partir de l'1 de gener de 1927 adoptà el nom de *Sección de Orientación y Selección Profesional de la Escuela del Trabajo de la Diputación de Barcelona*, amb canvis substancials en el personal, els serveis i els contactes amb l'estranger.

En aquesta època, es començarà a manifestar, en les zones més dinàmiques de l'Estat espanyol, un interès envers l'orientació professional que trobarà un cert suport en el marc legislatiu, sobretot en l'*Estatuto de enseñanza profesional* de 1928.³⁷⁹ Fins aleshores, al marge de casos aïllats, l'orientació professional només havia interessat Catalunya i Euskadi.

Malgrat tot, val la pena destacar com a figures més representatives les del castellà César de Madariaga, enginyer de mines, director de l'Instituto de Orientación Profesional de Madrid i director general de Previsió i Corporacions durant la dictadura de Primo de Rivera; José Germain, secretari de la Liga Española para la Higiene Mental, i Mercedes Rodrigo, la major part d'ells amb una àmplia bibliografia dedicada a l'orientació professional, especialistes que mantingueren estretes relacions amb l'IOP i els psicòlegs catalans.

A la resta del Principat, a la dècada dels vint es van crear o projectar nous centres d'orientació professional, dels quals destacarem el de Sabadell, propulsat per la Joventut de l'Acadèmia Catòlica, a la qual van adherir-se la Joventut Republicana Federal, el Centre de Dependents del Comerç i la Indústria (CADCI), la Cambra de Directors, Majordoms i Contramestres, la qual va demanar la integració a l'IOP de Barcelona el 6 de novembre de 1922, sol·licitud que fou aprovada, de la qual es derivà la formació d'un patronat el 23 de gener de 1923. La inauguració del centre va tenir lloc el 8 de febrer de 1924 ja en plena dictadura de Primo de Rivera; el 27 de març de 1928 s'integrà a l'Escola Industrial de Sabadell.³⁸⁰

379. Aquest Estatut regulava la formació obrera en les escoles del treball en quatre cicles: 1. Preaprenentatge. 2. Aprenentatge de l'oficial i formació professional del mestre. 3. Ensenyament d'auxiliar tècnic. 4. Reaprenentatge per canvi voluntari o forçós de l'ofici.

380. Dades extretes d'ACCIÓ MUNICIPAL DOCENT, *El problema de l'ensenyança primària a Sabadell: Plantejament i antecedents*, Sabadell, Edició de la Comissió de Cultura, 1931. Podeu veure, a més, Eusebi ESTEBANELL I COMAS, *Escola Industrial: 90 anys d'història*, Sabadell, Escola d'Arts i Oficis, 1994.

Se'n van establir també a la població de Terrassa, vinculats a l'Escola Industrial, i a les ciutats de Vilanova i la Geltrú, Tarragona, Lleida, Reus i Tortosa. En aquests dos darrers indrets els centres no van tenir temps de poder funcionar amb una certa normalitat o, simplement, no es van arribar a establir.³⁸¹

D'altra banda, no podem oblidar l'activitat en el camp que ara estudiem del jesuïta Ferran Palmés, que fou nomenat professor de psicologia del Col·legi Màxim de Sarrià el 1912 i que el 1925, després de conèixer les activitats de l'IOP, organitzà un laboratori psicomètric que va funcionar fins al 1932, que hagué de tancar arran de la supressió de la Companyia de Jesús.³⁸²

Amb la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera es retornava ràpidament a la normalitat, que quedarà més palesa amb l'arribada de la República, durant la qual es reprendran amb força les tasques que s'havien iniciat a la capital catalana a la segona dècada del segle XX. Sota la direcció d'Emili Mira, a partir de 1932, l'IOP adoptarà el nom de *Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya*³⁸³ i s'iniciarà una nova etapa amb la instauració de tres noves seccions: orientació i selecció professional; psicotècnia industrial i comercial, i psicopedagogia.

Es van adoptar en el terreny pràctic les noves descobertes de la psicologia aplicada al treball, l'educació, la sociologia i la higiene, i es van restablir els contactes amb l'estranger, com veurem en un altre moment.

Les activitats de l'Institut Psicotècnic de la Generalitat durant la Guerra (1936-1939) es van ampliar més enllà de la capital catalana, molt especialment a la ciutat de Terrassa, on el Laboratori Psicotècnic, que depenia de l'Escola Industrial, amb cooperació de l'Ajuntament, s'incorporarà a l'Institut de la Generalitat; val la pena recordar que la institució d'aquesta capital del Vallès tenia cura de l'Oficina de Selecció i Orientació Professional.³⁸⁴

381. Cf. M. Lluïsa RODRÍGUEZ MORENO, *Fonaments i perspectives de l'orientació professional a Catalunya*, p. 39.

382. Ferran Palmés (Lleida, 1879 - Sant Cugat del Vallès, 1963). Aquest jesuïta començà a impartir classes de psicologia el 1912, el mateix any que s'ordenava sacerdot. Fou un dels introductors de la psicologia experimental a la Península. Expulsat el 1932, quan va tornar el 1939 se'l nomenà director de la Balmesiana. Al Congrés Internacional de Psicotècnia de 1930 va presentar el treball «Funcionamiento del laboratorio médico psicológico del Colegio Máximo de San Ignacio en Barcelona», p. 275-285.

383. La creació d'aquest Institut s'inscriu, en el nou context sociopolític, en la necessitat d'adaptar-lo a les necessitats que es van creant.

384. Cf. Ordre de la Conselleria de Cultura (29 gener 1937), DOG (2 febrer 1937), Reglament del 4 de març de 1937, Antoni M. Sbert.

Pel que fa a les qüestions d'informació, al marge d'una sèrie de treballs específics de gran interès que van sortir a la llum, hem de tenir en compte les publicacions periòdiques de l'Institut, al llarg de la seva trajectòria, entre els anys 1920 i 1938:

— *Annals de l'Institut d'Orientació Professional* (1920-1923). Només va publicar set números, amb seccions d'informació general, doctrinal, d'estadística i bibliogràfica.³⁸⁵

— *Anales de la Sección de Orientación Profesional de la Escuela del Trabajo* (1928-1930). Dels treballs publicats en aquests anys, dedicats preferentment a l'organització del Laboratori, destacarem la col·laboració d'Emili Mira, la publicació d'unes conferències organitzades per la Diputació de Barcelona el 1927 impartides per Kohler, així com de les actes de la VI Conferència Internacional de Psicotècnia celebrada a Barcelona l'any 1930, durant l'anomenada *dictablanda*, en un clima polític totalment diferent, aspecte que tractarem a l'hora de parlar d'aquest congrés.

— *Revista de Psicología i Pedagogia* (1933-1937), continuació dels *Annals*, però amb més dedicació a la psicopedagogia. En aquesta publicació³⁸⁶ es reflecteixen els lligams que es van establir entre el Laboratori Psicotècnic i el Seminari de Pedagogia, dirigits, respectivament, per Emili Mira i Joaquim Xirau.

Tornant al període de la Guerra, a través del Pla del CENU, hom intentarà superar l'anacronisme de l'ensenyament socialment dual, basat en una separació dels alumnes als deu anys per motius clarament socioeconòmics, fet que portava a un nou organigrama educatiu que permetia introduir el concepte d'orientació professional.

Aquest nou organigrama, que s'avançava en molts anys al de la Llei general d'educació de 1970 i al de la LOGSE, permetia incorporar l'orientació professional en el pla d'estudis, ja que existia un tronc comú fins a l'edat de quinze anys; per primera vegada, es posava aquesta problemàtica sobre la taula en el propi pla, una qüestió que preocupava els pares del projecte, que comptaven amb la col·laboració plena de l'Institut Psicotècnic, on ja feia un cert temps que treballaven en aquesta direcció.

Aquesta orientació s'iniciava als catorze o quinze anys, passava per diverses fases i es basava en una classificació per edats mentals o per grups homoge-

385. La lectura d'aquests *Annals* resulta indispensable per conèixer la gran activitat de l'IOP en aquests primers anys, sobretot en el camp de l'orientació, la investigació i fins i tot l'organització científica del treball.

386. La bibliografia sobre l'abast d'aquesta publicació és força extensa, sobretot gràcies als treballs dels darrers anys sobre l'obra i la projecció dels dos directors de la revista.

nis, amb el benentès que partia de tres modalitats d'infants: a) mal dotats, 20 %; b) mitjanies, 73 %; c) ben dotats, 7 %. En realitat, aquesta classificació no passava de ser una primera aproximació que s'aniria adaptant d'acord amb els resultats de les investigacions psicotècniques i de les realitats acadèmiques.³⁸⁷

A partir d'aquesta problemàtica es volia enfocar també la qüestió de la simbiosi treball manual - treball intel·lectual, que fins aleshores, en les realitzacions pràctiques, es mantenien totalment separats, aspecte del qual ens ocuparem més endavant. Sabem que aquest Institut funcionà força regularment durant el període de la contesa militar, però el programa d'orientació professional que preconitzava el Pla del CENU no va tenir temps de posar-se en pràctica, ni tan sols sabem si es van començar a fer els primers passos. Amb tot, a través del projecte del CENU, coneixem amb prou detall els aspectes més destacats del Pla en relació amb l'orientació professional, com podreu comprovar en els paràgrafs que reproduïm a continuació:

La classificació dels grups d'homogeneïtzació mental evita contactes perillosos. En efecte, una classe heterogènia, amb coeducació i coinstrucció d'alumnes mal dotats i alumnes ben dotats, produiria efectes perjudicials als uns i als altres. Per als menys dotats el risc està en l'engendrament d'un sentiment d'inferioritat, el qual origina complexos subscients patològics que un cop formats, s'han d'arrossegar sempre més, amb greu repercussió per a llur vida ulterior.

Per als més dotats el perill està en el desvetllament del principi del triomf, de naturalesa agressiva, el qual, portat a un límit especialment morbós, és d'efectes antisocials.

En passar de l'ensenyament secundari (alumnes del Politècnic Bàsic) a l'ensenyament superior, la responsabilitat *de l'orientació professional* és més forta que mai. Aquí l'orientació ha d'ésser definitiva, ja que cada escolar anirà a *acabar definitivament* els seus estudis als llocs que hagi seleccionat. Per tant l'equívoc aquí és més dolorós.³⁸⁸

Malgrat els problemes que es plantejaren amb el triomf del franquisme, l'IOP continuarà la seva feina, en un àmbit més individual que no pas social, partint, doncs, d'altres bases socioideològiques i amb molts menys recursos.

La complexitat cada vegada més gran del mercat del treball, a mesura que apareixen noves indústries i noves professions, impossibilita que estudiem

387. Cf. GENERALITAT DE CATALUNYA. CONSELL DE L'ESCOLA NOVA UNIFICADA, *Projecte d'ensenyament de l'Escola Nova Unificada*, 1936, p. 21-24.

388. Cf. GENERALITAT DE CATALUNYA. CONSELL DE L'ESCOLA NOVA UNIFICADA, *Projecte d'ensenyament de l'Escola Nova Unificada*, p. 30-31, 34.

aquesta qüestió d'una manera similar a com ho havíem fet en el capítol 7; hem volgut, però, constatar que, a través dels organismes que varen crear les institucions catalanes, es va intentar donar a conèixer al món industrial les eines teòriques per buscar solucions als problemes creats pels canvis continus en el mercat de treball.

9.4. LA PROJECCIÓ INTERNACIONAL

Ja hem avançat que, a la segona meitat del segle XIX, no només un personatge com Ramon de Manjarrés coneixia allò que estava passant arreu d'Europa, en el terreny de la formació professional, sinó que hi havia també molts altres professors que estaven totalment al dia dels canvis que es coïen més enllà dels Pirineus.³⁸⁹

Com passa generalment, la problemàtica de la projecció internacional es pot observar des de dues vessants, de dins cap enfora i de fora cap endins. No té res d'estrany que els responsables educatius catalans i els especialistes del país, com a norma general i d'una manera especial en tot allò que estava relacionat amb la formació professional, ja des de principis del segle XX, quan començaren a generalitzar-se els congressos internacionals vinculats amb la problemàtica educativa, sortissin a l'estranger amb dues finalitats: conèixer el que es feia a fora i difondre els treballs que portaven a terme individus i col·lectius a casa nostra.

Amb l'arribada del segle XX, els intercanvis a través de congressos, simposis i contactes similars es generalitzen, al marge que a través de beques, o de professionals que tenien possibilitats de pagar-se estudis a l'estranger, la transferència de coneixements esdevé molt més fluïda que uns anys abans. No ens ha d'estranyar, per tant, que, passat un temps, els educadors del Principat dels diferents graus de l'ensenyament comencessin a plantejar-se la necessitat d'organitzar trobades internacionals en el nostre país, atès que la trajectòria dels catalans en el terreny que ens ocupa començava a ser valorada fora de Catalunya.

La projecció internacional que adquireix Catalunya, a partir sobretot dels anys vint del segle passat, no es pot valorar ni entendre sense tenir en compte el

389. No podem oblidar els canvis polítics i culturals que es produeixen al nostre país. Com hem apuntat, la generació de principis del segle XX no té massa a veure amb la de 1868, els nous estudiosos ja sobrepassaven en nombre els d'una època en què Ramon de Manjarrés era un cas especial, de la mateixa manera que la generació de la República estarà molt més preparada que la de principis del segle passat.

pes que van exercir els organismes dependents de la Mancomunitat, primer, i de la Generalitat republicana, més endavant, que es manifesta en una sèrie de trobades internacionals que tenen lloc al nostre país.

Seria difícil enumerar els simposis i congressos on intervenen o participen professionals catalans, però podem esmentar els esdeveniments més remarcables organitzats a Catalunya amb una notòria projecció internacional en el terreny que estudiem: els congressos internacionals de psicotècnica celebrats a Barcelona el 1921 i el 1930 i, molt especialment, el Congrés Internacional d'Ensenyament Tècnic que va tenir lloc a Barcelona el 1933, del qual ja hem parlat.

Cal destacar el paper que varen tenir alguns especialistes catalans, sobretot el doctor Emili Mira, en els treballs de la I Conferència Internacional de Psicotècnica celebrada a Ginebra l'any 1920, on es plantejava la problemàtica del paper del mestre en l'orientació professional, a la qual ens hem referit anteriorment, discussió d'on va sorgir la proposta de la creació d'una fitxa psicopedagògica.

Aquesta proposta, així com la visita que havia fet acompanyat de Pere Rosselló i Josep Mallart poc abans del Congrés esmentat, ens ajuda a explicar, entre altres esdeveniments, que el doctor Edouard Claparède suggerís la candidatura de la ciutat comtal com a seu de la II Conferència Internacional de Psicotècnica.³⁹⁰

D'aquesta manera, doncs, tal com havia proposat el psicòleg suís, la II Conferència Internacional de Psicotècnica es va celebrar a Barcelona del 28 al 30 de setembre de 1921, sota la presidència del pedagog suís, que afirmava a l'hora de la inauguració d'aquest Congrés:

Abans de res jo voldria agrair molt sincerament als meus amics de Barcelona, pel seu amable acolliment. Gràcies també a la Mancomunitat i a l'Ajuntament pels locals que han posat a la nostra disposició. Cap població no és tan digna com la bella capital catalana, d'acollir la nostra trobada, ciutat que compta amb un magnífic

390. Claparède coneixia molt bé el moviment pedagògic de Catalunya a través dels catalans que des de 1912 assistien regularment als cursos organitzats per l'Institut Rousseau de Ginebra; precisament Pau Vila va ser el primer alumne que es va inscriure en el primer curs organitzat per l'Institut Rousseau. D'altra banda, el pedagog suís accedí l'any 1920 a donar una sèrie de lliçons a l'Escola d'Estiu de Barcelona que feien referència a la psicologia de la intel·ligència, un resum de les quals fou publicat. Cf. Gil TRIGINER, «Resum de quatre conferències de M. E. Claparède en l'Escola d'Estiu de 1920», *Quaderns d'Estudi*, vol. XIII, núm. 48, p. 232-240. Cf. també Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, «Los pedagogos catalanes y el Instituto Rousseau de Ginebra (1912-1939)», a *26 International Standing Conference for the History of Education*, Ginebra, 2004.

Institut d'Orientació Professional que l'any passat vaig tenir l'ocasió d'admirar i que nosaltres visitarem detalladament, ja que val molt la pena.³⁹¹

Al Comitè d'aquesta trobada, a més del doctor Emili Mira i Josep Ruiz i Castellà, figurava el pedagog doctor Ovide Decroly, que presidí la tercera sessió, dedicada a la psicotècnica aplicada a l'orientació professional.³⁹² En aquesta Conferència va tenir lloc una discussió entre A. G. Christiaens i E. Mira sobre l'orientació professional als Estats Units, en la qual Decroly va donar suport a Mira en el sentit que no s'havia de seguir els americans, però que calia tenir-los en compte.³⁹³

Com ja hem indicat no fa gaire, la dictadura de Primo de Rivera paraitzarà el moviment de modernització de l'orientació professional, però ja a finals d'aquest període, a partir, més o menys de 1927, es notà una certa revifalla. Fruit d'aquesta situació, s'aprovà que la VI Conferència Internacional de Psicotècnica se celebrés a Barcelona de l'1 al 5 d'octubre de 1929, efemèride clarament vinculada a l'Exposició Internacional d'aquest mateix any.

El fet que també llavors tingués lloc a New Haven el Congrés Internacional de Psicologia va originar que els organitzadors, atès que, segons sembla, no s'havien presentat gaires treballs, decidissin suspendre el Congrés de Psicotècnica, que tindria lloc el 1930, quan ens trobàvem en un període de recuperació de les llibertats, ja que al gener de 1930 el dictador Primo de Rivera havia abandonat el poder.

El canvi polític es percep clarament en aquells que ostentaran la representació política del Congrés, on trobem personatges que ocupaven llocs importants abans de 1923 i desapareixen totalment les autoritats de l'època de la dictadura. Resulta força curiós veure que, en l'organització del Congrés de 1929, el Comitè d'Honor tenia el caràcter tradicional, presidit pel rei i amb la presència, a més, de tres ministres, el capità general, el governador civil, el president de la Diputació, l'alcalde, el president de l'Exposició, el fundador de les conferències

391. Cf. SEGONA CONFERÈNCIA INTERNACIONAL DE PSICOTÈCNIA APLICADA A L'ORIENTACIÓ PROFESSIONAL I A L'ORGANITZACIÓ CIENTÍFICA DEL TREBALL, Barcelona, 28-30 novembre 1921; Barcelona, març 1922, p. 65, traducció catalana del francès.

392. El Comitè Directiu d'aquest Congrés estava format, a més de per Claparède i Decroly, per A. G. Christiaens, G. C. Ferrari, J. Ruiz Castellà, E. Mira i J. M. Lahy, que actuava de secretari. Cf. SEGONA CONFERÈNCIA INTERNACIONAL DE PSICOTÈCNIA APLICADA A L'ORIENTACIÓ PROFESSIONAL I A L'ORGANITZACIÓ CIENTÍFICA DEL TREBALL, Barcelona, p. 21.

393. Sobre aquesta controvèrsia, cf. Conrad VILANOU *et al.*, «De la fisiologia a la psicotècnica. Emili Mira i la constitució de la psicopedagogia com a disciplina científica», a *Emili Mira: Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*.

internacionals de psicotècnia doctor Claparède, presidents d'associacions d'enginyers, de reials acadèmies... La taula del Congrés era presidida per César de Madariaga, amb Emili Mira com a secretari i J. M. Lahy com a secretari permanent.³⁹⁴

Contràriament, en el Congrés que realment es va celebrar, fou substituït el Comitè d'Honor per un Comitè d'Organització Local on participaren personatges relacionats amb el món de l'orientació professional, professors de psicologia i funcionaris vinculats amb l'educació i la formació professional.³⁹⁵ Hi havia també un Bureau de la Conference, on figurava E. Claparède com a president d'honor, Madariaga i Mira com a presidents efectius i J. M. Lahy com a secretari general.³⁹⁶ El fet més destacable del Congrés de 1930, des de la perspectiva actual de la història de l'educació, és la participació del psicòleg soviètic Lev Vigotski, professor de la Universitat de Moscou, que començava a adquirir un cert relleu internacional.³⁹⁷

En relació amb aquesta qüestió, és de sobres conegut que l'Institut Psicotècnic de la Generalitat va organitzar periòdicament una sèrie de cursos i conferències que continuaren fins i tot durant la Guerra, algunes de gran interès, amb participació de prestigiosos especialistes, tot plegat completat amb diverses publicacions, molt remarcables, amb participació de professionals de prestigi d'arreu d'Europa.³⁹⁸

El Congrés que va tenir més transcendència social fou el que es va celebrar a la capital catalana l'estiu de 1933, en un moment de crisi del món industrial, derivada, en part, pel crack de la Borsa de Nova York de 1929, fet que donava

394. Cf. *Anales de la Sección de Orientación Profesional de la Escuela del Trabajo*, 1928-1929-1930, p. 91-92.

395. Entre aquests personatges trobem Ainaud, Barbey, Campalans, J. Carreras Artau, Font i Puig, A. Galí, Guanyabens, mossèn Palmés, Ruiz Castellà, Jesús Sanz i J. M. Tallada. Cf. «VI Conferència Internacional de Psicotècnica, 26-30 octubre 1930», *Annals*, núm. 4, recull de treballs presentats.

396. Cf. *VI Conferència Internacional de Psicotècnica*, p. 7.

397. Cf. Lev VIGOTSKY, «Le problème des fonctions intellectuelles supérieures dans le système des recherches psychotechniques», a *VI Conferència Internacional de Psicotècnica*, p. 332-341. La figura de Vigotsky ha adquirit un gran relleu a Catalunya en els darrers vint anys. En relació amb la seva trajectòria professional i política, podeu veure, a tall d'exemple, I. VILA MENDIBURU, «Lev. S. Vigotsky: La psicología cultural y la construcción de la persona desde la educación», a *El legado pedagógico del siglo XX para la escuela del siglo XXI*, Barcelona, Graó, 2001, p. 207-227.

398. En relació amb les activitats del període republicà i de les personalitats que varen intervenir en els cursos i les conferències organitzats per l'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya, vegeu Conrad VILANOU *et al.*, «De la fisiologia a la psicotècnia. Emili Mira i la constitució de la psicopedagogia com a disciplina científica», a *Emili Mira: Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*, p. 62-66.

a aquesta trobada més rellevància, amb una participació molt nodrida d'arreu del món i especialment de catalans i de la resta de l'Estat; ja ens hem referit a aquest esdeveniment, en relació amb el concepte segons el qual la formació professional pot contribuir a la salut laboral de les empreses.

Al marge de la discussió dels problemes metodològics i didàctics, s'encetaren també les propostes de generalització de l'orientació professional, amb molta tradició a Barcelona, com hem pogut veure, així com la confrontació de les diferents fórmules que hom proposava per al contracte d'aprenentatge i l'anàlisi de la problemàtica suscitada entre escola taller i taller escola, situada en el marc de la crisi industrial dels anys trenta del segle passat.

Pel que fa al terreny econòmic, a les actes del Congrés de 1933, hi havia referències constants al vincle existent entre l'ensenyament tècnic i el progrés econòmic, així com també les relacions que es poden establir amb la problemàtica social. A tall d'exemple, reproduïm unes reflexions d'un dels representants del moviment obrer català.

Per tal que la racionalització del treball no esdevingui negativa, cal que s'augmentin els salaris, a la qual cosa cal afegir-hi una disminució de les hores de treball.

Creiem, també, que caldrà aixecar el nivell intel·lectual de l'obrer per l'ensenyament de la sociologia, l'economia política i l'economia industrial.

Avui els cursos d'adults representen un veritable «surmenage», atès que els estudis tenen lloc després de vuit hores de treball, caldria, i això seria un remei per a l'atur, arribar a un treball de sis hores diàries. Els cursos de nit no haurien d'existir.

Conclusions:

- 1r. Intensificació dels estudis econòmics.
- 2n. Caldria implantar per als joves obrers la jornada de treball de sis hores. Les altres dues hores haurien de dedicar-se a l'educació i haurien de ser retribuïdes pels patrons.
- 3r. Per evitar l'emigració dels pagesos cap a les ciutats (despoblament del camp), caldrà organitzar l'ensenyament agrícola.³⁹⁹

399. Estanislau RUIZ I PONSETÍ, «Resumé du Rapport», *II Congrès Internacional d'Ensenyament Tècnic*, vol. II, p. 87, traducció catalana de la versió francesa.

9.5. REFLEXIONS I PUNTUALITZACIONS SOBRE LA FORMACIÓ PROFESSIONAL OBRERA

En els capítols 8 i 9 hem volgut posar de manifest dues qüestions: en primer lloc, el poc interès de la societat catalana, en el període que estudiem, envers la formació professional obrera i, per una altra banda, el fet que la classe dirigent catalana, si tenim en compte el desenvolupament de les forces productives, partia d'una visió molt conservadora pel que fa a la política que aplicava en aquest grau de l'ensenyament.

En realitat, es concebia la formació obrera com un ensenyament terminal, un compartiment estanc, és a dir, dirigit a un sector social determinat, compartiment difícil de superar, perquè no hi havia sortides més enllà d'aquests estudis. La reivindicació que els obrers poguessin arribar a assolir títols d'ensenyament tècnic de grau mitjà o superior era formulada, a més, per grups molt minoritaris, amb la qual cosa no hi havia pràcticament ningú que, procedint de les escoles de formació professional, assolís algun d'aquests títols.

Altrament, quan parlem de canvis en l'educació, ens referim, generalment, als ensenyaments tradicionals, primari, secundari i superior, i oblidem un aspecte molt important, com és l'ensenyament professional, que avui està integrat al tronc comú de les diverses especialitats educatives, però que fins fa relativament poc formava part d'un altre món, formació que, com apuntem, cal considerar un dels components de la renovació pedagògica del període 1900-1939.

Tot i les limitacions a les quals ens hem referit, com es pot desprendre de tot el que hem indicat, el nostre país, com a mínim en algunes qüestions específiques, es va situar en un alt nivell dins del marc europeu i esdevingué totalment capdavanter en el context de l'Estat espanyol.

És evident que el marc sociopolític hi va tenir molt a veure, així com també l'afany de saber i conèixer el que passava més enllà de les fronteres, des de diferents punts de vista i perspectives. Diversos professionals de prestigi de diverses procedències hi tingueren un paper especial, com és ara sobretot professors i polítics, sense oblidar els professors de pràctiques, en general capatassos o encarregats experimentats, que foren determinants, tant en l'aspecte teòric com pràctic, en totes les experiències que es varen realitzar.

Tot i que no ho hem tractat en aquest estudi, hi ha una altra qüestió que atorga gran importància a tot el que acabem d'indicar; ens referim a la poca atenció que atorgà l'Estat a l'ensenyament tècnic en general i d'una manera particular a la formació professional, la qual podem integrar-la també a allò que es considera cultura de peatge.